

MAGDALENA SMOLEŃ-WAWRZUSISZYN
HANGA LAURINIECZ

DWUJĘZYCZNOŚĆ WĘGIERSKO-POLSKA W PERSPEKTYWIE SOCJOKULTUROWEJ (STUDIUM PRZYPADKU)

Celem artykułu jest omówienie studium przypadku w zakresie indywidualnego bilingwizmu węgiersko-polskiego, który – jako typ dwujęzyczności obco-polskiej – nie został dotąd opisany. W omówieniu tym dominuje perspektywa socjokulturowa z uwzględnieniem psychologicznych aspektów dwujęzyczności, konkretnie zaś – z obserwacją postawy badanej osoby względem języków, którymi się posługuje¹. Istotną kwestią jest też analiza tożsamości kulturowej (etnicznej), którą – zdaniem Karoliny Kowalcze-Franiuk – „należy badać jako jedną z najważniejszych konsekwencji dwujęzyczności” (2018, s. 297).

Zebrany materiał badawczy pozwolił na międzypokoleniowe ujęcie zagadnienia – badana osoba jest przedstawicielką pokolenia polonijnego, a jej przypadek jest przedstawiony nie tylko w odniesieniu do osób z tej samej generacji (rówieśnicy, rodzeństwo), ale także w odniesieniu do rodziców – szczególnie ojca, który jest Polakiem, przedstawiciela pokolenia emigracyjnego², oraz z uwzględnieniem pokolenia dziadków. Należy zaznaczyć, że analizowany typ bilingwizmu cechuje jedną z autorek (generacja polonijna),

Dr hab. MAGDALENA SMOLEŃ-WAWRZUSISZYN, prof. KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Katedra Języka Polskiego; e-mail: lumina@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7886-5894>.

MGR HANGA LAURINIECZ – absolwentka filologii polskiej KUL (2020); lektorka języka polskiego i węgierskiego jako obcego; e-mail: hanga6@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2989-2949>.

¹ Psychologiczny wymiar dwujęzyczności jest ściśle związany z postawami, które dana jednostka lub grupa przejawia wobec znanych sobie języków (Miodunka, 2003, s. 70–71).

² Na temat klasyfikacji generacji polonijnych i ich nazewnictwa zob. Sękowska, 2010, s. 28–29; Lipińska, 2007, s. 358–359.

co wytworzyło unikatową sytuację badawczą, pozwalającą na wiarygodną weryfikację komunikacji w języku węgierskim, jak również na konfrontację pozyskanych danych z własnymi doświadczeniami badaczki w zakresie analizowanej dwujęzyczności.

Ze względu na to, iż przedmiotowy typ dwujęzyczności jest w tym artykule kluczowym przedmiotem analiz, tło teoretyczne związane ze zjawiskiem bilingwizmu w ogóle oraz z dwujęzycznością polsko-obcą na tle polsko-węgierskich kontaktów językowych jest przedstawione jedynie w syntetycznym ujęciu w punktach 1.1 i 1.2.

1. TŁO JĘZYKOZNAWCZE I HISTORYCZNE

1.1. DWUJĘZYCZNOŚĆ JAKO ZJAWISKO JĘZYKOWO-KULTUROWE

Dziś już powszechnie wiadomo, że „dwujęzyczność to zjawisko wzbogacające osobowość, rozwijające inteligencję i pamięć, budujące tożsamość [...] i wspomagające poznanie zarówno własnej kultury macierzystej, jak i dogłębne zrozumienie nowej kultury” (Zechenter, 2015, s. 8). W interdyscyplinarnym obiegu naukowym funkcjonują różne ujęcia i definicje bilingwizmu, operacjonalizowane w zależności od profilu badawczego danej dziedziny. Niniejszy artykuł prezentuje przede wszystkim studium przypadku, dlatego nie podejmujemy tu dyskusji nad kwestiami terminologicznymi³. Za ustaleniami Idy Kurcz przyjmujemy, że bilingwizm (dwujęzyczność) to „fakt posługiwania się przez daną osobę dwoma językami, przy czym nie określa się bliżej stopnia znajomości tych języków. Ten stopień określa dodatkowy przymiotnik, np. dwujęzyczność zrównoważona odnosi się do przypadków, gdy znajomość obu języków znajduje się na tym samym poziomie” (1992, s. 180). W literaturze przedmiotu podkreśla się konieczność odróżniania bilingwizmu – jako silniej osadzonego kulturowo – od zwykłej znajomości języka obcego, z którą dwujęzyczność nie jest tożsama (Lipińska, 2003, s. 115). Zwraca się również uwagę na to, iż bilingwizm „[...] nie jest cechą stałą, nabytą już na całe życie. Jest raczej dynamicznym procesem, w ciągu którego może dojść do utraty całkowitej lub częściowej jednego z języków” (Warchoń-Schlottmann, 1994, s. 216).

Od czasu ustaleń Uriela Weinreicha (1953) w badaniach nad bilingwizmem fundamentalnym założeniem jest traktowanie osoby dwujęzycznej jako miejsca kontaktu języków. Badacze mają też świadomość tego, iż proces stawiania się osobą dwujęzyczną jest złożony i różnorodny, gdyż wiele czynników warunkuje nabywanie lub uczenie się języków, jak również ich utrzymywanie się (Dębski, 2009, s. 49). Określony stan bilingwizmu może odzwierciedlać się w poczuciu tożsamości kulturowej osoby, która posługuje

³ Taką dyskusję zawiera np. monografia Lipińskiej (2003, s. 99–133).

się dwoma językami, ale badacze podkreślają, że dwujęzyczność i dwukulturowość nieczęsto współistnieją w równym stopniu (Stępkowska, 2019, s. 64). W kształtowaniu się tożsamości bardzo ważnymi czynnikami są osobiste doświadczenia bilingwistów oraz ich potrzeby, które najczęściej powodują (czasową lub stałą) dominację jednej z kultur (Grosjean, 2008). Ma to miejsce również w przypadku bilingwizmu, któremu towarzyszy akulturacja, czyli nabywanie drugiego języka i drugiej kultury w sytuacji migracyjnej. Rezultatem jest akulturacja o charakterze integracyjnym, ale to sytuacja idealna (choć realna). Może jednak dojść do identyfikacji tylko z jednym lub drugim społeczeństwem (separacja), a także do nieidentyfikowania się z żadnym z nich, czyli do tzw. marginalizacji (Kowalcze-Franiuk, 2018, s. 69).

Badania nad bi- oraz multilingwizmem mają odzwierciedlenie w obszernej literaturze przedmiotu, przede wszystkim światowej, publikacji przyrasta systematycznie także w odniesieniu do dwujęzyczności polsko-obcej. W zasobach glottopolonistycznych mamy już opracowania na temat dwujęzyczności polsko-portugalskiej (Miodunka, 2003), polsko-niemieckiej (Cieszyńska, 2006), polsko-szwedzkiej (Łaskowski, 2009), polsko-hiszpańskiej (Guillermo-Sajdak, 2015), polsko-włoskiej (Kowalcze-Franiuk, 2018), polsko-słoweńskiej (Wtorkowska, 2019) czy angielsko-polskiej w Australii (Dębski, 2009). Osobno należy wspomnieć o autobiografii Evy Hoffman (1990), poświęconej bilingwizmowi polsko-angielskiemu, oraz o publikacji Agnieszki Stępkowskiej (2019), w której autorka przedstawiła problematykę bilingwizmu obco-polskiego par dwujęzycznych mieszkających w Polsce. Cennym metodologicznie opracowaniem gromadzącym zbiór artykułów – przykładów empirycznych badań różnego typu wielojęzyczności polsko-obcej – jest tom *Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od teorii i metodologii badań do studiów przypadków* (Miodunka i Dębski, 2016). Najważniejszym punktem odniesienia w zakresie kontaktów polsko-węgierskich są dla niniejszego artykułu publikacje Wiesława Stefańczyka (1995, 1997, 2013, 2019), który prowadził wieloletnie badania nad językowo-komunikacyjnym wymiarem tychże kontaktów.

1.2. DIASPORA POLONIJA NA WĘGRZECH I POLSKO-WĘGIERSKIE KONTAKTY JĘZYKOWE

Węgierska Polonia liczy obecnie około 7 tys. osób, status mniejszości narodowej uzyskała w 1990 r. jako jedna z trzynastu uznanych wówczas przez rząd w Budapeszcie diaspor⁴. Polacy na Węgrzech nigdy nie byli zwartą społecznością, ten stan jest nadal aktualny; większość z nich mieszkała i nadal mieszka w Budapeszcie oraz jego okolicy (Artowicz, 1997, s. 145). Na temat Polaków i ich potomków żyjących na terenie Węgier ukazuje się coraz więcej opracowań, aczkolwiek nie jest to rezultat szerzej

⁴ <https://www.gov.pl/web/wegry/informator-ekonomiczny> (dostęp: 1.03.2024).

zakrojonych zespołowych badań, a raczej inicjatywy indywidualnych badaczy skupionych na wybranym aspekcie. Pracą o profilu historycznym i etnograficznym jest artykuł Heleny Grocholi-Szczepanek (2018) poświęcony wsi Derenk, w której przez ponad dwieście lat zachowała się polszczyzna z okresu pierwszej emigracji polskich środowisk wiejskich do tego kraju. Wybrane lingwistyczne analizy komunikacji językowej Polonii węgierskiej były też przedmiotem opracowań Elżbiety Artowicz (1997), Józefa Kościa (1997), Petera Pátrovicsa (2016), Wiesława T. Stefańczyka (1995, 1997, 2013, 2019) i Katalin Török (2019).

Wiesław Stefańczyk⁵ wykazał funkcjonowanie dwóch różnych pokoleń polonijnych na Węgrzech oraz dwóch odmiennych typów komunikacji związanej z używaniem języka polskiego. Osoby, które urodziły się i wychowywały w Polsce przynajmniej do dwunastego roku życia, to tzw. pokolenie emigracyjne, dla którego głównym językiem porozumiewania się pozostaje język polski. Natomiast potomkowie tych osób, urodzeni na ziemi węgierskiej, to tzw. pokolenie polonijne, posługujące się językiem węgierskim jako językiem pierwszym.

W odniesieniu do pokoleń emigracyjnych wyróżnia się tzw. emigrację wiejską (XI–XIX w.), emigrację zarobkową z przełomu XIX–XX w. oraz emigrację wojenną (lata 1939–1945) (Stefańczyk, 1995, s. 15–21). Przedstawiciele emigracji zarobkowej stanowili w latach dziewięćdziesiątych XIX w. około 18% Polaków na Węgrzech, była to zbiorowość tworząca własne instytucje świeckie, kulturalne i religijne (tamże, s. 23). Emigracja w okresie II wojny światowej również miała prężny wymiar kulturalno-oświatowy, szacuje się, że w tym czasie na Węgrzech przebywało 125–150 tys. Polaków (tamże). Potomkowie tej fali emigracyjnej, którzy pozostali wśród Węgrów, intensywnie asymilowali się z ich kulturą i językiem, stając się w ten sposób pokoleniem polonijnym. Dali oni też początek małżeństwom mieszanym polsko-węgierskim, których dzieci naturalnie otrzymywały podwójne dziedzictwo językowo-kulturowe. Osoba badana na potrzeby niniejszego studium należy właśnie do tego pokolenia.

Z badań Stefańczyka wynika m.in., że słownictwo Polonii węgierskiej stale się rozszerza o wyrazy i wyrażenia utworzone na podstawie ich węgierskich odpowiedników. Powodem jest znacząca różnica między językami, ale to niejedyny czynnik. Inną przyczyną, ważną w perspektywie badań relacji międzykulturowych, może być przyswojenie sobie przez przedstawicieli Polonii postawy Węgrów, którzy zaczęli bardzo dbać o hermetyczność swojego języka od czasów reformy językowej (węg. *nyelvújítás*). Miała ona miejsce na przełomie XVIII i XIX w. i polegała m.in. na oczyszczeniu języka węgierskiego z zapożyczeń i innych naleciałości z języków obcych. Z tego okresu wywodzi się tendencja do tworzenia przez Węgrów neologizmów opierających się na

⁵ Przetawione w tym paragrafie omówienie opiera się głównie na wskazanych pracach tego autora.

trudnych do wyeliminowania obcych wyrazach i wyrażeniach, ale o strukturze w jak największym stopniu odpowiadającej systemowi węgierszczyzny. Do dziś taka postawa cechuje wielu użytkowników i nauczycieli języka węgierskiego. Mogło to wpłynąć na myślenie o języku imigrantów, a tym bardziej na język pokolenia polonijnego, które podlega systemowej edukacji w języku węgierskim i spotyka się z takim nastawieniem na co dzień w realiach szkolnych.

2. METODOLOGIA PRACY

2.1. CEL I PYTANIA BADAWCZE

Celem artykułu jest charakterystyka indywidualnego bilingwizmu węgiersko-polskiego w aspekcie socjokulturowym. Skupiono się na opisie wyłącznie wskazanego wymiaru z pominięciem szczegółowych analiz *stricte* lingwistycznych w perspektywie glottodydaktycznej, ponieważ są one zaplanowane jako przedmiot odrębnego opracowania.

Osobiste kontakty jednej z autorek z Polonią węgierską pozwoliły na pozyskanie kilku respondentów jako potencjalnych informatorów. Wstępna weryfikacja kandydatów polegała na pilotażowych indywidualnych rozmowach z osobami, które w ramach wolontariatu pracowały na Węgrzech jako tłumacze węgiersko-polscy / polsko-węgierscy podczas obozów letnich dla dzieci i młodzieży z Polski. Autorka, mając świadomość różnego stopnia sprawności językowych w polszczyźnie wśród Węgrów z rodzin polonijnych, dokonywała selekcji według kryterium stopnia zrównoważenia kompetencji komunikacyjnych w obu językach. Grupę docelową stanowiło młode dorosłe pokolenie polonijne, mieszkające od urodzenia na Węgrzech i prezentujące w codziennej komunikacji względnie zrównoważone kompetencje komunikacyjne w obu językach. Wybór takiego profilu badanych był też pochodną przeglądu stanu badań i wyników z przywołanej literatury przedmiotu – uznano, że cennym poznawczo studium przypadku byłaby obserwacja dorosłego przedstawiciela młodego pokolenia polonijnego Węgrów (wiek 20–30 lat), którego wielojęzyczność można osadzić w realiach współczesnej zglobalizowanej Europy. Taki profil wydaje się ważny z perspektywy najnowszych badań nad multilingwizmem i multikulturowością społeczeństw europejskich (Żurek, 2023, s. 7–9), dla których prezentowane studium może przynieść wartościowe ustalenia.

Realizacji tak postawionego celu służyły następujące szczegółowe pytania badawcze:

- 1) W jakim stopniu dotychczasowe wyniki badań nad bilingwizmem pokolenia emigracyjnego odnoszą się do reprezentantów pokolenia polonijnego?

- 2) Czy dla pokolenia polonijnego ważne są kwestie tożsamościowe i czy przekłada się to na świadomość językową młodych Węgrów?
- 3) Czy młode pokolenie polonijne uważa swoją dwujęzyczność za wartość w kontekście globalizacji i możliwości rozszerzania swojego repertuaru językowego o inne języki obce?
- 4) Jakie czynniki można wskazać jako motywujące do podtrzymywania polskości wśród młodych bilingwalnych Węgrów?

2.2. METODA I NARZĘDZIA BADAWCZE

Z dotychczasowych publikacji (np. Głuszkowski, 2013; Miodunka i Dębski, 2016) wynika, że badania dwujęzyczności zazwyczaj mają charakter interdyscyplinarny, dotyczą bowiem komunikacyjnego funkcjonowania określonej jednostki w danej grupie społecznej. Przyjęta w artykule socjokulturowa perspektywa oznacza koncentrację na zbadaniu postrzegania własnej tożsamości narodowościowo-kulturowej przez osobę dwujęzyczną reprezentującą bilingwizm węgiersko-polski. Oglądowi zostanie też poddana samoocena kompetencji dwujęzycznej respondentki oraz jej postawa wobec używanych języków.

W prezentowanym studium przypadku główną metodą badawczą jest analiza narracyjna, zwana też analizą opowieści (Creswell, 2013, s. 189–192). Zastosowano więc podejście skupione na analizie ekscerptów pochodzących ze źródeł narracyjnych. Wybór tej metodologii wynika stąd, iż narrację uznaje się za wartościową formułę ekspresji rozumienia świata przez daną jednostkę czy zbiorowość, pozwala ona bowiem na porządkowanie swoich doświadczeń życiowych i metarefleksję (tamże). Ponieważ badanie projektowano tak, aby uzyskać maksymalnie kompletne dane nie tylko w wymiarze socjokulturowym, lecz także lingwistyczno-glottodydaktycznym (czyli do analizy i oceny kompetencji komunikacyjnych w obu językach), zdecydowano o triangulacji narzędzi badawczych. Zastosowane zostały więc: wywiad częściowo ustrukturyzowany (oparty na scenariuszu), wywiad pogłębiony oraz metoda biografii językowej, której szczególnym przypadkiem jest (auto)biografia językowa (Miodunka, 2016, s. 50)⁶. Rekonstrukcję biografii językowej i kompetencji językowych oparto na analizie tekstów pisanych własnoręcznie przez respondentkę. Została ona poproszona o napisanie w obu językach swobodnych wypowiedzi na następujące tematy: 1. Autoprezentacja; 2. Historia i opis

⁶ Jak podkreśla Miodunka (2016, s. 81), biografia językowa powinna zawierać zarówno część narracyjną (przedstawiającą i interpretującą fakty z życia informatora), jak i część analityczno-językoznawcą, ukazującą zjawiska wynikające z kontaktów językowych. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu skupiono się na części narracyjnej, część analityczno-językoznawcza będzie prezentowana w odrębnym opracowaniu.

mojej rodziny; 3. Co dla mnie oznaczają węgierskość i polskość, co dla mnie oznacza kultura węgierska, a co kultura polska?; 4. Zainteresowania, czas wolny; 5. Studia, dlaczego wybrałam taki kierunek?; 6. Moja wymarzona przyszłość; 7. Ulubieni autorzy, ulubione książki. Objętościowo każdy z esejów miał liczyć około jedną stronę kartki formatu A4. Teksty powstawały w kilkudniowych lub kilkutygodniowych odstępach czasu. Za każdym razem powstawał jeden tekst w języku polskim i jeden w węgierskim, przy czym tematy węgierskiego i polskiego tekstu, zadanego w tym samym czasie, były różne po to, aby zminimalizować ryzyko autoprzekładu. Ostatecznie otrzymano siedem stron tekstu napisanego w języku polskim oraz sześć i pół strony tekstu w języku węgierskim.

Wywiady przeprowadzono w ciągu pięciu rozmów, które odbyły się zarówno w kontakcie osobistym na Węgrzech, jak i online za pomocą Skype'a (zostały nagrane za zgodą badanej). Materiał notowany podczas rozmów oraz transkrypcje nagranych wywiadów obejmują łącznie 40 stron formatu A4.

Wszystkie materiały do badań, będące dokumentacją wypowiedzi ustnych i prac pisemnych, zostały zebrane w okresie od czerwca do sierpnia 2019 roku. Dosłownie cytowane fragmenty wypowiedzi, które pochodzą z wywiadów, są oznaczane źródłowo w informacji nawiasowej po cytacie z podaną datą dzienną pozyskania materiału.

3. WYNIKI I OMÓWIENIE BADAŃ

Wyniki poddano dyskusji w trzech kategoriach tematycznych: najpierw przedstawiono profil respondentki w perspektywie jej doświadczeń rodzinnych i osobistych, następnie jest analizowane jej poczucie tożsamości narodowo-kulturowej oraz postrzeganie własnej kompetencji bilingwalnej. Wydzielone podpunkty porządkują wyniki analizy narracyjnej. Należy jednak mieć na względzie, że omawiane kategorie wzajemnie się przenikają, dlatego całkowite oddzielenie omawianych zagadnień niekiedy nie jest możliwe.

3.1. PROFIL RESPONDENTKI W KONTEKŚCIE SYTUACJI RODZINNEJ I OSOBISTEJ

W trakcie prowadzenia badań respondentka, dwudziestotrzyletnia kobieta (oznaczamy ją inicjałem imienia J.), była na trzecim roku studiów medycznych w Segedynie. Badana jest dzieckiem małżeństwa mieszanego: ojciec to Polak, a mama – Węgierka. J. od urodzenia mieszka na Węgrzech, nigdy nie mieszkała za granicą. Najdłuższy czas, jaki spędziła w Polsce, to półtora miesiąca podczas letnich wakacji.

Dziadek J. ze strony matki pracował przez kilka lat w Warszawie i wówczas nauczył się mówić po polsku. W związku z jego pracą cała rodzina przeprowadziła się do Polski i matka J. ukończyła w Warszawie liceum, a później także studia. W czasie studiów

matka J. poznała swojego przyszłego męża. Małżeństwo doczekało się czterech córek, J. jest najmłodszą z nich. Siostry od urodzenia słyszały w domu język polski, gdyż ich ojciec woli mówić w swoim języku ojczystym, chociaż rozumie także język węgierski. Matka J. włada językiem polskim bardzo dobrze, ponieważ przez kilkanaście lat mieszkała w Polsce, ucząc się i studiując w tym języku. J. wraz z siostrami przechodziła także przez edukację w języku polskim w weekendowej szkole polonijnej. W wieku 14 lat zdała egzamin maturalny z języka polskiego jako obcego na Węgrzech z wynikiem powyżej 90%. Polszczyzna jest stale obecna w życiu rodziny nie tylko ze względu na ojca. Dwie z siostr J. wykorzystują w pracy swoją znajomość języka polskiego, jedna z nich ma męża, który jest Polakiem, natomiast trzecia siostra mieszka w Warszawie.

Od początku studiów J. angażowała się w ramach wolontariatu w zadania tłumaczeniowe na obozach dla polskiej młodzieży odbywających się na terenie Węgier. Jak sama przyznała, te wakacyjne aktywności miały bardzo dobry wpływ na doskonalenie jej polszczyzny. W okresie, w którym prowadzono badanie, J. miała partnera Węgra, który dzięki ukończeniu studiów w Polsce poznał język polski i mógł porozumieć się w tym języku z polską częścią rodziny J., co – jak sama stwierdziła – było dla niej bardzo wygodne.

W rozmowie na temat planów zawodowych J. przyznała, że po ukończeniu studiów chciałaby zamieszkać za granicą, jedną z rozważanych możliwości były pobyt i praca w Polsce. Natomiast w planach osobistych, dotyczących ewentualnego potomstwa, J. jest przekonana, że chciałaby wychowywać swoje dzieci co najmniej dwujęzycznie, ponieważ dostrzega w tym wiele korzyści. Stwierdziła m.in.:

Na pewno planuję ich wychować dwujęzycznie, ponieważ ja znam zalety tego, więc też na pewno chciałabym ich wychować dwujęzycznie. Już od urodzenia chciałabym, żeby się uczyli, żeby słyszeli i węgierski, i polski język [...]. Ja mogę do nich mówić dwoma językami, po drugie moja matka też może do nich mówić tak samo, mój ojciec tak samo, mój dziadek tak samo, chłopak, który mam nadzieję, że będzie mężem, tak samo, więc planuję to, że po prostu powiem tym członkom rodziny, żeby oni też używali dwóch języków wobec dzieci, żeby słyszeli obie no, po prostu żeby słyszeli rozmowę w dwóch językach. Oczywiście też planuję, żeby chodzili na przykład tak samo do szkoły polskiej jak ja, jeśli byśmy żyli na przykład na Węgrzech, albo gdzieś za granicą, bo jednak ja, ponieważ jestem Węgierką, ja ich nie nauczę tak gramatyki polskiej na przykład, jak to może ktoś zrobić ze szkoły polskiej, więc też nie wykluczam tego, że mogliby chodzić na coś takiego, co ja chodziłam kiedyś (wywiad z dn. 11.06.2019).

Przytoczona deklaracja wskazuje na trwałość dwujęzycznego modelu rodzinnego w pokoleniu polonijnym, wyraźną świadomość jego znaczenia dla relacji rodzinnych oraz gotowość do kontynuacji własnych doświadczeń bilingwistki w kolejnych pokoleniach.

Poza rodziną J. miała w czasie badania sporadyczne kontakty z językiem polskim oraz z innymi przedstawicielami Polonii na Węgrzech. Gdy jeszcze uczęszczała do szkoły polskiej, utrzymywała bliskie relacje towarzyskie z osobami z grupy, bardzo miło też wspomina wspólne wyjazdy do Polski w ich gronie. Jednak po zdaniu matury i zakończeniu wspólnej nauki ich wzajemne kontakty były rzadsze, spotykali się okolicznościowo na uroczystościach organizowanych dla Polonii.

3.2. POCZUCIE TOŻSAMOŚCI NARODOWO-KULTUROWEJ

J. ma tylko węgierskie obywatelstwo, co było jej świadomym wyborem: „Nie miałam takiej potrzeby, żeby prosić o drugie obywatelstwo. Jedna z moich sióstr ma podwójne, ale przez to, że ona żyje w Polsce” (wywiad z dn. 6.06.2019). Jednak jej poczucie tożsamości narodowej nie jest takie jednoznaczne, ponieważ – jak większość osób dwujęzycznych – odczuwa dualizm swojej osobowości. Po części czuje się Węgierką, a po części Polką, co od wielu lat jest też przedmiotem jej autorefleksji, przy czym ma to pozytywny wydźwięk, ponieważ rodzi w osobie badanej poczucie dumy:

To jest dla mnie trudne pytanie. Ja już wiele razy o tym myślałam. Ponieważ choć czuję się troszkę bardziej Węgierką, bo tutaj się urodziłam i tutaj żyłam przez całe życie, nigdy nie żyłam w Polsce, to z drugiej strony jestem o wiele bardziej dumna z tego, że jestem Polką, o wiele, wiele bardziej. I myślę, że to daje taki balans, taką równowagę, między tymi, że jednak tutaj żyłam, ale jestem o wiele bardziej dumna z tego, że jestem Polką, więc trudno mi jest stawić pierwszeństwo między nimi (wywiad z dn. 6.06.2019).

Według J. osoba dwujęzyczna i dwukulturowa ma dwie osobowości, ale nie jest to dla niej źródłem tożsamościowego rozdarcia. Wręcz przeciwnie – J. dostrzega w tym czynnik budujący jej poczucie wartości w obszarze międzykulturowego funkcjonowania społecznego:

Jak ktoś jest dwujęzyczny, to ma dwa osobowości. I bardzo tego czuję. Nawet czuję różnice między nimi. Czuję to, że jak jestem Węgierką, czyli jak mówię po węgiersku, myślę trochę inaczej, mam trochę inne podejście do ludzi. Czuję na przykład, jak jestem w Polsce albo jak na Węgrzech rozmawiam po polsku, że jestem o wiele bardziej otwarta, o wiele łatwiej się komunikuję z innymi, więc bardzo czuję tą różnicę i myślę, że to jest wielka zaleta (wywiad z dn. 6.06.2019).

To poczucie wartości wynika z elastyczności, którą zapewnia jej bilingwizm. Umiejętność dostosowania się do specyfiki kulturowej obu krajów J. traktuje jako swoisty atut – w swoich postawach i zachowaniach łatwo dostosowuje się do otaczających ją realiów. W tej kwestii pojawia się też zdecydowane pozytywneciążenie w kierunku

polskości przy mniejszej akceptacji dla postaw przypisywanych węgierskiej społeczności. J. bardzo ceni polską otwartość i międzyludzką życzliwość:

Chciałabym [zachowywać się] bardziej jak Polacy. Przez tą otwartość i pomaganie. Ale czuję w sobie, że na Węgrzech ja tego nie potrafię. Jestem taka sama, jak Węgrzy. To znaczy tak, jak widzę Węgrów, jestem bardziej zamknięta, jak ktoś prosi o pomoc, też nie pomagam łatwo, ja mam, ja czuję, że mam taką wewnętrzną barierę w sobie. Ooo, ale w Polsce tego nie mam, w Polsce właśnie przez to, że czuję, że ludzie są bardziej otwarci na to, to ja też o wiele łatwiej i pomagam albo po prostu stwarzam kontakt z nimi, a na Węgrzech czuję, że się zachowuję jak typowy Węgier (wywiad z dn. 6.06.2019).

W kontekście formalnego przypisania do węgierskich korzeni (posiadanie wyłącznie węgierskiego obywatelstwa) ważne jest funkcjonujące w sferze emocjonalnej bilingwistki poczucie „bycia u siebie w domu”. Odpowiadając na pytanie, gdzie się czuje jak w domu, J. bez wahania wskazała Polskę:

Moim zdaniem w Polsce, bo tam jestem szczęśliwa. Zawsze. Jak polecę albo pojadę do Polski, to czuję coś dobrego. Czuję, że wróciłam, chociaż ja cały czas mieszkam na Węgrzech, tu się urodziłam i to jest dziwne, ale jednak czuję, że tam zawsze jest mi lepiej, no, jak wracam na Węgry, to nie czuję coś takiego, że ja wróciłam. Nie mam tego uczucie. A jeśli chodzi o Polskę, to zdecydowanie mam to coś. Nie wiem, czemu. Może dlatego, bo mam same dobre wspomnienia z Polski. Więc może to jest powodem tego, ale zdecydowanie Polska (wywiad z dn. 22.06.2019).

Należy przy tym zaznaczyć, że badana nie wskazała jednego konkretnego miejsca (np. miasta, wsi czy regionu) jako tego, które ją „zadomawia” w Polsce. J. czuje się jak u siebie już po przekroczeniu granicy, kiedy uświadamia sobie sam fakt przebywania w polskiej przestrzeni:

Wszystko jedno, gdzie jestem. Jak patrzę na te lasy obok drogi, jak na przykład jadę w autobusie, to nie wiem, to już tak mam to uczucie, więc nie, to nie jest związane z jakimś konkretnym miejscem. [...] To, że słyszę, że ludzie mówią po polsku, to, że wiem, że są przyjaźni, to, że wiem, że są otwarci, to, że wiem, że gdybym się zgubiła, gdybym miała problem, to mam do kogo pójść i się zapytać, i to uczucie daje mi takie, no... uczucie bezpieczeństwa (wywiad z dn. 22.06.2019).

Afirmacja polskości przez J. nie musi się więc wyrażać w formalnie określonym statusie obywatelstwa, ponieważ wystarczającą rekompensatą jest poczucie wspólnotowości i bezpieczeństwa, które wzbudzają w niej polskie realia. Źródło swojej identyfikacji ze społeczeństwem polskim J. widzi w swoim pozytywnym obrazie Polaków – zawsze podobną się jej polską mentalność, otwartość Polaków, ich uczynność. Ona sama utożsamia

to z uczuciem patriotyzmu, którego z kolei nie deklaruje wobec kraju zamieszkania: „Ja nigdy nie czułam patriotyzmu w stosunku do Węgier. Ale do Polski mały czuję właśnie troszkę, czuję” (wywiad z dn. 6.06.2019).

Uczestniczka badania jest zadowolona ze swojego mieszanego narodowościowo pochodzenia, ze swojej dwujęzyczności i dwukulturowości. Na pewno w dużej mierze wynika to z doświadczania pozytywnych reakcji jej otoczenia, które nigdy nie reagowało negatywnie na jej dwukulturowość. Ujawnianie swojej węgiersko-polskiej tożsamości zazwyczaj uruchamiało pozytywny stereotyp przyjaźni polsko-węgierskiej oraz wspomnienia związane z wyjazdami turystycznymi. Jedyną kwestią, o której J. wspomniała jako o kłopotliwej, były problemy Węgrów z wymówieniem jej polskiego nazwiska. Z drugiej strony jednak sama przyznała, że to obco brzmiące nazwisko prowadzi często do rozmów o Polsce, do zainteresowania się jej pochodzeniem.

Ponieważ rodzina J. sumiennie pielęgnowała tradycje kultury reprezentowanej przez ojca, J. zna lepiej tradycje polskie od węgierskich i bardziej się nimi interesuje. Święta celebryje się w jej domu rodzinnym w polskim stylu i przy zachowaniu polskich zwyczajów, np. dzielenie się opłatkiem podczas Wigilii. Życie kulturalne osoby badanej oscyluje wokół obu języków i kultur. J. lubi czytać i po polsku, i po węgiersku, jednak aby wzbogacić swoje słownictwo, chętniej wybiera polskie tłumaczenia książek (obcojęzycznych) niż węgierskie. Najczęściej słucha muzyki polskiej lub amerykańskiej, natomiast nigdy nie słucha węgierskiej, gdyż jej nie lubi. Przez internet słucha radia polskiego, więc zna i starsze zespoły, i kultowych piosenkarzy, i najnowsze przeboje. J. nie oglądała zbyt wielu filmów węgierskich, za to bardzo lubi polskie, głównie klasykę. Chętnie też pokazuje ulubione filmy polskie swoim znajomym, uważa bowiem, że reprezentują one wysoki poziom europejskiego kina. Jednak w przypadku filmów, które nie są ani polskie, ani węgierskie, zawsze wybiera węgierskie napisy lub węgierski dubbing. Zdarza się też, że ogląda filmy w języku angielskim.

Respondentka zna bardzo dobrze historię Węgier, ponieważ w szkole uczyła się jej w ramach przedmiotu obowiązkowego, zdawała też maturę z historii (jest to przedmiot obligatoryjny na Węgrzech). Stanowiło to jej zewnętrzną motywację, której badana nie miała przy poznawaniu historii Polski. Od czasu studiów swoją wiedzę w tym zakresie poszerza tylko poprzez powieści historyczne. Jej znajomość polskich dziejów nie jest więc ugruntowana – pamięta imiona królów lub obecnych polityków, ale uczenie się jednocześnie historii Polski i Węgier w czasach szkolnych doprowadziło do tego, że zaczęła mieszać fakty czy postacie historyczne. Edukacja J. w tym zakresie trwała krócej, tylko do zakończenia szkoły podstawowej. Nie wpłynęło to jednak negatywnie na jej generalnie silnie afirmatywną postawę wobec polskośći.

Uczestniczka badania bardzo chętnie dzieli się swoim zamiłowaniem do Polski z węgierskimi znajomymi, zachęca ich do odwiedzenia kraju pochodzenia swojego ojca,

sama też organizuje krajoznawcze wycieczki. Natomiast nie czuje potrzeby pokazywania Węgier swoim znajomym z Polski. Zdaje się to mocno potwierdzać deklarowane przez J. pozytywne odczuwanie polskiej przestrzeni, która jest dla niej uosobieniem bezpieczeństwa i innych pozytywnych konotacji emocjonalnych.

3.3. KOMPETENCJA DWUJĘZYCZNA

Respondentka przyswajała język polski w domu jednocześnie z naturalnym nabywaniem języka węgierskiego. Rodzice konsekwentnie realizowali strategię OPOL (ang. *One Parent One Language*): ojciec mówił do córek po polsku, a matka po węgiersku. W rodzinie często rozmawiano w obydwu językach, następowało więc przełączanie kodów z jednego języka na drugi. Podobnie J. oraz jej siostry komunikowały się w szkole polskiej: kiedy brakowało im polskiego wyrazu, to wypowiadały jego odpowiednik węgierski, a inni uczestnicy lekcji to rozumieli. Natomiast w relacjach z siostrami J. rozmawia niemal wyłącznie po węgiersku. Jak sama przyznaje: „Jest nam łatwiej rozmawiać po węgiersku, no i cały czas mówimy do siebie po węgiersku, bardzo rzadko używamy polski, jak tego potrzebujemy, bo chcemy, żeby ktoś nie zrozumiał tego, co mówimy” (wywiad z dn. 6.06.2019).

Dorastanie w przedstawionym modelu wychowania sprzyjało J. w równoczesnym nabywaniu dwóch języków, co umożliwiło wykształcenie się u niej bilingwizmu prawdziwego (Grosjean, 1982, s. 35). W badaniach lingwistycznych przyjmuje się, że takie osoby „nauczyły się obydwu języków przed czternastym rokiem życia, mówiły obydwo ma w domu, przemieszczały się między jedną a drugą społecznością w latach szkolnych i w związku z tym potrafiły też myśleć w tym językach” (Lipińska, 2003, s. 108). Taki status dwujęzyczności respondentki potwierdzają przytaczane wyżej dane z jej biografii, jak również cytowane już wypowiedzi, w których dzieli się ona swoimi doświadczeniami.

Osoba badana, odkąd zdała egzamin maturalny z języka polskiego jako obcego w ósmej klasie, nie miała możliwości rozmawiania po polsku, poza spotkaniami z ojcem w weekendy i pobytami u babci w Polsce w czasie wakacji. Zaczęła więc szukać nowych miejsc, w których mogłaby ćwiczyć komunikację w polszczyźnie, i tak trafiła na możliwość tłumaczenia na obozach dla dzieci i młodzieży polskiej na Węgrzech. Wtedy zauważyła, że jej teoretycznie wysokie kompetencje w języku polskim są jednak niewystarczające w konfrontacji z natywnymi użytkownikami tego języka. Swoje deficyty dostrzegła zwłaszcza w zakresie słownictwa, gdy tłumaczyła język węgierski na polski. Przyznała, że tłumacząc odwrotnie, czyli z polskiego na język węgierski, nie borykała się z tym problemem. Miała jednak możliwość przygotować się leksykalnie do zadań tłumaczeniowych, które jej zlecano. Intensywnie rozwijała wówczas swoją polszczyznę poprzez czytanie polskojęzycznych książek.

Respondentka chętnie ogląda polskie filmy i dobrze je rozumie – obrazy pomagają jej, gdy nie zna jakiegoś słowa lub wyrażenia. Jednak czytanie książek, czyli rozumienie tekstu czytanego, stwarza jej już większe trudności, gdyż często spotyka się ze słowami, których nie rozumie, i nie zawsze jest w stanie domyślić się ich znaczenia z kontekstu. Wtedy najczęściej korzysta ze wsparcia swojego ojca, jeśli tylko jest taka możliwość – woli jego objaśnienia niż np. słownikowe eksplikacje. Gdy ma trudności w zrozumieniu jakiegoś zagadnienia na studiach, zdarza jej się szukać artykułów naukowych i badań na dany temat w języku polskim, chociaż to już wymaga znajomości języka specjalistycznego. Ale te notatki i tak bywają pomocne, mimo trudności w szczegółowym zrozumieniu tych tekstów.

Swoje kompetencje językowe J. charakteryzuje w kategoriach stopnia trudności danego języka, choć w rzeczywistości chyba nie to ma na myśli. Stwierdza bowiem:

Oczywiście, że węgierski jest łatwiejszy, polski trudniejszy. No i oczywiście przez to, że nigdy nie żyłam w Polsce, jednak to się słyszy, i w gramatyce nieraz mam takie chwile, że ojej, jak to się wymawiało... I oczywiście ze słownictwem mam często problemy. Przez to, że właśnie tam nigdy nie żyłam i nie znam tyle wyrazów niż w węgierskim (wywiad z dn. 6.06.2019).

Przytoczona wypowiedź wskazuje raczej na świadomość mniejszej biegłości językowej w polszczyźnie wynikającej z braku wystarczającej immersji w języku rodzimym swojego ojca. Jest to zjawisko naturalne w biografjach językowych osób bilingwalnych.

Zauważane deficyty i uchybienia w zakresie systemu polszczyzny są dla J. czynnikiem motywującym do pracy nad tym językiem. Postawa ta potwierdza przywoływane wcześniej deklaracje co do estetycznego zachwytu nad językiem polskim oraz dumy z posługiwania się nim. Gdy przykładowo doświadcza niepewności przy wyborze końcówki fleksyjnej, to uznaje to za problem i za znak, że trzeba częściej używać języka polskiego, i w konsekwencji zaczyna czytać jedną z polskich książek.

Sprawność pisania oraz znajomość reguł ortografii respondentka ocenia tak samo wysoko dla obu języków: „Myślę, że tak samo dobrze piszę po polsku jak po węgiersku. [...] przez to, że czytałam i chodziłam na te lekcje, ale bardziej przez to, że czytam po polsku, [...] widzę, że nie wygląda dobrze to słowo” (wywiad z dn. 6.06.2019). Największe swoje braki językowe J. widzi w umiejętności stosowania odpowiedniego szyku wyrazów w zdaniach, czym tłumaczy swoją wielojęzycznością:

Jeśli chodzi o kolejność słów w zdaniu, to po prostu jak już znam cztery języki, to już tak czuję, że straciłam ten słuch w związku z tym, że gdzie mają stać te słowa i czy ta kolejność jest odpowiednie w polskim, bo może w węgierskim byłoby OK. Może w polskim nie jest OK i tego już nie słyszę. Więc z tym mogę już mieć problemy (wywiad z dn. 6.06.2019).

J. twierdzi, że języki miesza tylko w domu i w towarzystwie osób dwujęzycznych, nie ma świadomości błędów, które mogą wynikać z interferencji (poza wyżej wymienionym problemem z szykiem wyrazów w zdaniach). Gdy nie jest pewna, czy dane wyrażenie istnieje w języku polskim, to tłumaczy, że na to mówi się po węgiersku tak, i odwrotnie. Zazwyczaj jednak stara się używać wyrazów i wyrażeń, co do których jest pewna. W języku węgierskim zawsze umie dokładnie przekazać swoje myśli, w języku polskim czasami brakuje jej słownictwa, aby to zrobić. Wtedy próbuje opisać to tak, aby druga osoba zrozumiała, co chce wyrazić.

Jeśli chodzi o potencjalną dominację któregoś z języków w codziennej komunikacji i aktywnościach, J. przyznała, że ten wymiar jej bilingwizmu jest dynamiczny i zmienny. Zazwyczaj myśli po węgiersku, chyba że przebywa w Polsce lub dużo używa w ciągu dnia języka polskiego – wtedy przechodzi na ten język. Jednak niezależnie od kontaktu z językiem polskim, często śni w języku polskim i mówi też we śnie po polsku, choć po węgiersku również jej się to zdarza. Liczy wyłącznie po węgiersku, ale śpiewa tylko po polsku. Co ciekawe, elastyczną komunikację zachowuje także w kontakcie ze zwierzętami: „Na Węgrzech to po węgiersku, a w Polsce po polsku. Nigdy nie mówię do polskiego psa, na przykład do psa babci, po węgiersku, bo nie czuję, że to jest OK” (wywiad z dn. 6.06.2019).

Przeanalizowany materiał pozwolił też na wyraźne dostrzeżenie postawy J. wobec języków. Ma ona ugruntowane zdanie na temat języków, którymi się posługuje: węgierski traktuje jako użyteczny, za to polszczyzna wzbudza jej podziw, dlatego od dziecka była dumna z tego, że mówi po polsku. We własnej ocenie J. mówi obecnie po polsku na poziomie rodzimego użytkownika języka, po angielsku na poziomie średnio zaawansowanym, a po niemiecku na poziomie podstawowym, który systematycznie rozwija. Osoba badana rozwija się więc w kierunku wielojęzyczności.

Respondentka zwraca uwagę na to, że jej ojciec, Polak, opanował język węgierski w stopniu wystarczającym do codziennej skutecznej komunikacji, przy czym utrzymujący się w jego systemie polski akcent uznaje za „śmieszny” dla przedstawicieli jej pokolenia. Badana nie była pytana o ewentualną znajomość regionalnych odmian polszczyzny i / lub języka węgierskiego, w zebranych materiale badawczym nie zauważono żadnych elementów językowych, które wskazywałyby na użycie regionalizmów czy dialektyzmów (gwarizmów), co mogłoby sugerować występowanie dyglosji⁷.

Ankietowana w żadnym miejscu nie sformułowała negatywnych stron bycia osobą dwujęzyczną. Natomiast kilkakrotnie podkreślała niekwestionowane zalety bilingwizmu – wskazała wśród nich łatwość uczenia się języków obcych, lepsze możliwości na rynku

⁷ Dyglosję rozumiemy jako występowanie w działaniach mownych jednej osoby dwóch odmian danego języka narodowego (Lipińska, 2003, s. 128–131).

pracy, możliwość zamieszkania w innym kraju. Z tych względów – o czym była mowa w podrozdziale 3.1 – chce przekazać swój typ bilingwizmu ewentualnemu potomstwu, wykorzystując w tym celu zarówno wsparcie rodzinne (polskojęzyczni członkowie rodziny), jak i ofertę sformalizowanej edukacji polonijnej w Europie.

Podsumowując omówienie kompetencji dwujęzycznej J., scharakteryzujemy jej bilingwizm według kryteriów typologii ustalonej przez Josiane Hamers i Michel Blanca (1983, s. 21–76 za: Kowalcze-Franiuk, 2018, s. 31). Dane pozyskane z analiz pozwalają, naszym zdaniem, stwierdzić, że:

- 1) w odniesieniu do relacji język–myślenie dwujęzyczność J. ma charakter złożony;
- 2) w zakresie kryterium wieku przyswajania języków J. reprezentuje typ bilingwizmu wczesnego równoczesnego;
- 3) jej kompetencja językowa ma charakter dominujący – dominuje język węgierski;
- 4) ocena statusu socjokulturowego obu języków w świadomości J. nie jest oczywista: respondentka wprost wyraża zamiłowanie do polszczyzny, przy czym nie przekłada się to na deprecjonowanie języka węgierskiego – dlatego w tym wymiarze kwalifikujemy bilingwizm J. jako wzbogacający (addytywny), tym bardziej że dostrzegane deficyty stymulują rozwijanie polszczyzny;
- 5) w zakresie kryterium tożsamości kulturowej oceniamy badaną jako osobę dwukulturową; respondentkę cechuje postawa pozytywnej identyfikacji z obiema grupami kulturowymi, do których należy.

*

Zaprezentowane studium przypadku dokumentuje społeczno-kulturowe uwarunkowania bilingwizmu węgiersko-polskiego osoby reprezentującej młode pokolenie Węgrów, którzy należą do współczesnej diaspory polonijnej. Uzyskane wyniki i obserwacje wymagają z pewnością większej próby badawczej, aby czynić z nich podstawę do ogólnych wniosków⁸. W literaturze przedmiotu podkreśla się jednak wartość poznawczą *case studies*, argumentując, że „mikro-observacje przez analogię mogą być pogładowe dla zjawisk o szerszej skali” (Lankiewicz i Wąsikiewicz-Firlej, 2015, s. 105). Dlatego też uznajemy, iż zaprezentowana charakterystyka pozwala na poniższe konkluzje, które są odpowiedzią na przedstawione w części metodologicznej pytania badawcze.

Opisany przykład osoby dwujęzycznej potwierdza wcześniejszą obserwację Stefańczyka, który stwierdził, że w pokoleniach polonijnych dominuje język węgierski (traktowany jako język ojczysty) i wywiera znaczący wpływ na polszczyznę (jako język

⁸ O ograniczeniach w zakresie reprezentatywności danych w badaniach opartych na studium przypadku zob. np. Dörnyei, 2007.

odziedziczony). Badana zasygnalizowała jednak, że jest świadoma licznych interferencji w swoich działaniach mownych i że stara się te interferencje eliminować, gdy tylko jest to możliwe. Należy to traktować jako przejaw wysokiego poziomu jej świadomości (meta)językowej oraz celowego modelowania swojego bilingwizmu w kierunku minimalizowania wzajemnego oddziaływania obu systemów językowych. Zjawisko to może oznaczać nową postawę wśród młodych reprezentantów bilingwizmu węgiersko-polskiego, a mianowicie silniejsze niż u ich rodziców podejście normatywne do kompetencji dwujęzycznej. Dowodzi tego chociażby krytyczna ocena prozodii w węgierszczyźnie, którą posługuje się pokolenie emigracyjne.

W przywoływanych wcześniej badaniach komunikacji językowej polskich pokoleń emigracyjnych na Węgrzech raczej pobieżnie traktowano kwestie kulturowe oraz problematykę tożsamości osób żyjących w dwukulturowości. Zaprezentowane studium przypadku dowodzi, że relacja między językiem a kulturą oraz tożsamością osoby bilingwalnej dla węgierskiego pokolenia polonijnego okazuje się bardzo ważna i wymaga większej uwagi. Najprawdopodobniej wynika to z wpływu czynników geopolitycznych, zmuszających młode pokolenia do spojrzenia na swoją dwujęzyczność i dwukulturowość w znacznie szerszej niż dotychczas perspektywie. Istotną rolę zaczyna odgrywać użytkowa, rynkowa wartość bilingwizmu (por. Dębski, 2009, s. 212). Mimo tożsamościowych dylematów badana respondentka zdecydowanie podkreślała bowiem znaczenie swojego bilingwizmu, zwłaszcza w kontekście lepszych perspektyw zawodowych. Warto też przypomnieć, że praca zawodowa dwóch sióstr J. była związana ze znajomością języka polskiego – można więc przypuszczać, że przyszłość zawodowa jest ważnym czynnikiem motywującym dwujęzycznych członków węgierskiego pokolenia polonijnego do podtrzymywania polskości i do dbałości o kompetencje komunikacyjne w języku polskim. Młode bilingwalne pokolenie Węgrów – tak jak inne młode pokolenia europejskie – coraz silniej wkracza w procesy wielojęzyczności i wielokulturowości, a nowo poznawane języki i kultury mają znaczący wpływ na kształtowanie się wśród nich nowych postaw kulturowych. Wyjściowy dla nich bilingwizm węgiersko-polski można w tej perspektywie nazwać „socjokulturową katapultą”, która ułatwia polonijnej generacji Węgrów osvajanie się z rzeczywistością naznaczoną globalną dynamiką procesów językowo-kulturowych i tożsamościowych.

BIBLIOGRAFIA

- Artowicz, E. (1997). Zbiorowość polska na Węgrzech i jej język. W: S. Dubisz (red.), *Język polski poza granicami kraju* (s. 145–161). Uniwersytet Opolski.
- Cieszyńska, J. (2006). *Dwujęzyczność, dwukulturowość – przekleństwo czy bogactwo? O poszukiwaniu tożsamości Polaków w Austrii*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

- Creswell, J. W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane* (J. Gilewicz, tłum.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dębski, R. (2009). *Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii. Języki mniejszościowe w dobie globalizacji i informatyzacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research Methods in Applied Linguistics. Quantitative, Qualitative and Mixed Methodologies*. Oxford University Press.
- Głuszowski, M. (2013). *Socjologia w badaniach dwujęzyczności*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Grochola-Szczepanek, H. (2018). Język potomków polskich osadników z Derenku na Węgrzech. *Jezikoslovni Zapiski*, 21(2), 99–112. <https://doi.org/10.3986/JZ.21.2.6888>
- Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press.
- Grosjean, F. (2008). *Studying Bilinguals*. Oxford University Press.
- Guillermo-Sajdak, M. (2015). *Bilingwizm polsko-hiszpański w Argentynie. Drogi akulturacji polskich emigrantów w Buenos Aires, Córdoba, Santa Fé oraz Misiones*. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.
- Hamers J. F., i Blanc M. (1983). *Bilingualité et bilinguisme*. Mardaga.
- Hoffman, E. (1990). *Lost in Translation. A Life in a New Language*. Penguin.
- Kość, J. (1989). Polszczyzna Węgrów a interferencje językowe. W: S. Warchoł (red.), *Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny* (s. 155–163). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kowalcz-Franiuk, K. (2018). *Bilingwizm polsko-włoski i tożsamość kulturowa emigracji okolicznościowej we Włoszech*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kowalczyk, A., Kowalczyk, J., i Łukuś, E. (2014). *Słownik gwarowy mieszkańców Derenku* [Derenki lengyelek góral-lengyel-magyar szótára]. Borsod-Torna-Gömör Egyesület.
- Kurcz, I. (1992). *Język a psychologia: podstawy psycholingwistyki*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Lankiewicz, H., i Waśkiewicz-Firlej, E. (2015). Wiedza profesjonalna jako atrybut tłumacza: implikacje dla edukacji translatorskiej. *Roczniki Humanistyczne* 63(10), 91–108. <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2015.63.10-5>
- Laskowski, R. (2009). *Język w zagrożeniu. Przystawianie języka polskiego w warunkach polsko-szwedzkiego bilingwizmu*. Universitas.
- Lipińska, E. (2003). *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Lipińska, E. (2007). Między emigracją a Polonią – pierwsze pokolenie polonijne. *Prace Filologiczne*, 53, 355–363.
- Miodunka, W. T. (2003). *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej*. Universitas.
- Miodunka, W. T. (2016). Biografia językowa jako jedna z metod badania dwujęzyczności. W: W. T. Miodunka, i R. Dębski (red.), *Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od teorii i metodologii badań do studiów przypadków* (s. 49–88). Księgarnia Akademicka.
- Miodunka, W. T., i Dębski, R. (red.) (2016). *Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od teorii i metodologii badań do studiów przypadków*. Księgarnia Akademicka.
- Pátrovics, P. (2016). Użycie aspektów w języku polskim i węgierskim. W: E. Gutiérrez Rubio, E. Kislova, i E. Kubicka (red.), *Beiträge Zum 19. Arbeitstreffender Europä Ischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)* (s. 218–224). Harrassowitz.

- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (2022). Polska na Węgrzech. Informator ekonomiczny. <https://www.gov.pl/web/wegry/informator-ekonomiczny>
- Sękowska, E. (2010). *Język emigracji polskiej w świecie. Bilans i perspektywy badawcze*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Stefańczyk W. T. (1995). *Język Polonii węgierskiej (ujęcie typologiczne)*. Księgarnia Akademicka.
- Stefańczyk, W. T. (1997). Hungaryzmy leksykalne w języku Polonii węgierskiej. W: E. Umińska-Tytoń (red.), *Interferencje w językach i dialektach słowiańskich* (s. 200–204). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Stefańczyk, W. T. (2013). Mniejszość polska na Węgrzech. Stan i potrzeby badań. *Konteksty Kultury*, 10(4), 479–488. <https://doi.org/10.4467/23531991KK.13.017.1775>
- Stefańczyk, W. T. (2019). Dwujęzyczność polsko-węgierska (na przykładzie osób polskiego pochodzenia mieszkających na Węgrzech). W: D. Lech-Kirstein, i M. Makuchowska (red.), *Bariery i pomocy w glottodydaktyce polonistycznej* (s. 187–194). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Stępkowska, A. (2019). *Pary dwujęzyczne w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Török, K. (2009). Polsko-węgierskie, węgiersko-polskie kontakty językowe – historia i współczesność. *Studia Pragmalingwistyczne*, (1), 167–181.
- Warchoń-Schlottmann M. (1994). *Próba opisu kompetencji językowej w niemieckim i polskim u Polaków w Niemczech*. [Praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński].
- Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact: Findings and Problems*. Mouton Publishers.
- Wtorkowska, M. (2019). Inflection in a Bilingual Child. A Case Study. *Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 26, 271–286. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.26.19>
- Zechenter, K. (red.). (2015). *Po polsku na Wyspach. Poradnik dla rodziców dzieci dwujęzycznych*. PUNO.
- Żurek, A. (red.). (2023). *Wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne*. Universitas.

DWUJĘZYCZNOŚĆ WĘGIERSKO-POLSKA W PERSPEKTYWIE SOCJOKULTUROWEJ. STUDIUM PRZYPADKU

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki badań nad wybranymi aspektami dwujęzyczności węgiersko-polskiej na przykładzie osoby należącej do młodego pokolenia polonijnego na Węgrzech, wychowanej metodą OPOL w rodzinie polsko-węgierskiej. Zagadnienie to wpisuje się w nurt badań dwujęzyczności polsko-obcej obecnych już w glottodydaktyce polonistycznej, a wybór wskazanego w tytule zagadnienia wynika ze znikomego dotychczas zainteresowania tego typu bilingwizmem. Socjokulturowa perspektywa analiz zdecydowała o triangulacji narzędzi badawczych. Za metodę wiodącą przyjęto analizę narracyjną. Dane pozyskano za pomocą wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, wywiadu pogłębionego oraz autobiografii językowej przedstawionej w kilkunastu esejach, napisanych odręcznie w obu językach przez badaną. W dyskusji wyników stwierdzono – przy założeniu pewnej reprezentatywności przedstawionego studium – że w młodym pokoleniu dwujęzycznych Węgrów mogą zarysowywać się nowe postawy wobec własnego bilingwizmu, wciąż jednak przy zachowywaniu doświadczonych przez nich modeli dwukulturowego wychowania. Zauważono m.in., że polszczyzna jest podtrzymywana jako język odziedziczony – język kontaktu z innojęzyczną częścią rodziny i jej kulturą, ale młodzi chcą ją pielęgnować także ze względu na możliwe korzyści socjoekonomiczne. Polskość jest traktowana sentymentalnie, jako źródło poczucia dumy i poczucia własnej wartości. Analizowany bilingwizm węgiersko-polski pełni funkcję „socjokulturowej katapulty”: stwarza dobre podstawy do adaptacji we współczesnych zglobalizowanych realiach charakteryzujących się wie-

lojęzycznością i wielokulturowością, ponieważ oswaja z życiem naznaczonym dynamiką własnej tożsamości narodowej, kulturowej czy językowej.

Słowa kluczowe: glottodydaktyka polonistyczna; dwujęzyczność polsko-obca; bilingwizm węgiersko-polski; analiza narracyjna

HUNGARIAN-POLISH BILINGUALISM FROM A SOCIOCULTURAL PERSPECTIVE. A CASE STUDY

S u m m a r y

The article presents the research results of selected aspects of Hungarian-Polish bilingualism on the example of a member of the young Polish generation in Hungary, raised in a Polish-Hungarian family that used the OPOL strategy. This issue is part of the current of research on Polish-foreign bilingualism already present in Polish language glottodidactics. The choice of the topic discussed in the paper has resulted from the scarce interest in this type of bilingualism so far. The sociocultural perspective of the analyses determined the triangulation of research tools. Narrative analysis was adopted as the leading method. Data were obtained through a semi-structured interview, an in-depth interview and from a linguistic autobiography presented in a dozen essays handwritten in both languages by the respondent under study. In the discussion of the results it was concluded – assuming a certain representativeness of the presented study – that new attitudes towards their own bilingualism may be emerging in the young generation of bilingual Hungarians, while still preserving their experienced models of bicultural upbringing. It was noted, among other things, that Polish is maintained as a herited language – the language of contact with the foreign-speaking part of the family and its culture, but that the young want to cultivate it also because of possible socio-economic benefits. Polishness is treated sentimentally, as a source of pride and self-esteem. The Hungarian-Polish bilingualism analysed serves as a „socio-cultural catapult”: it provides a good basis for adaptation in contemporary globalised realities marked by multilingualism and multiculturalism, as it familiarises one with life marked by the dynamics of one’s own national, cultural or linguistic identity.

Keywords: learning/teaching (glottodidactics) of Polish language; Polish-foreign bilingualism; Hungarian-Polish bilingualism; narrative analysis